

Чугунова Є.М.

Національний авіаційний університет

ОСОБЛИВОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У КОНТЕКСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ДОВІРЛИВИХ СТОСУНКІВ

Статтю присвячено теоретичному аналізу кордонів юнацького віку у вікових періодизаціях. Проаналізовано зв'язок між віковими особливостями студентів та формуванням ними довірливих стосунків з оточуючими у процесі навчання та відпочинку.

Ключові слова: юність, студент, довірливі стосунки, довіра.

Постановка проблеми

Політичні та соціальні трансформації у сучасному суспільстві, взаємо-вплив різних культур обумовлюють високу соціальну релевантність досліджень довіри як соціально-психологічного феномену. Психологічні особливості студентської молоді, як однієї з найдинамічніших частин сучасного суспільства, спонукають до більш детального аналізу цієї вікової категорії у контексті встановлення довірливих стосунків. Студентська молодь зайнята не лише процесом пізнання, а й перебуває у постійному процесі взаємодії.

Мета статті — проаналізувати кордони юнацького віку та психологічні особливості студентської молоді в контексті встановлення довірливих стосунків.

Виклад основного матеріалу

Юність — перший період дорослого самостійного життя, оскільки юнак уже відповідає за свою долю, за своє подальше життя, визначає специфіку цього вікового етапу. Для когось в юності починається реалізація життєвих планів, чітко намічених ще у старших класах школи, іде перевірка їх правильності на життєвій практиці. Багато хто продовжує пошуки себе у дорослому житті, намагаючись вирішити проблему самовизначення методом спроб та помилок. Кінцеве самовизначення, що дає змогу почати стверджувати себе у житті, і є центральним віковим новоутворенням юності [7, 363]. Я.Коменський є автором особистої вікової періодизації розвитку. Він ділить життя зростаючого покоління на чотири вікові періоди по шість років кожний. Юність — від 12 до 18, мужність — від 18–24 років [13, 65]. Ж.-Ж.Руссо період від 16 років до повноліття називає періодом буревіїв та пристрастей [13, 81]. За Еріксоном, період від 18–20 до 25 років — це «молодість» [13, 109].

У схемі вікової періодизації онтогенезу кордони юнацького віку позначено між 17–21 роком для юнаків та 16–20 роками для дівчат, але у фізіології його

верхня межа часто зміщена до 22–23 років у хлопців та 19–20 років у дівчат. В.Даль визначив «юнака» як «молодого», «малого», хлопця від 15 до 20 років; у трилогії Л.Толстого юність пов'язується з віком 15 років, а герою романа Ф.Достоевського «Підліток» уже виповнилося 20 років. Сучасні уявлення про вікові межі охоплюють період від 14–15 до 18 років. Відповідно до біогенетичного підходу, С.Холл співвідніс перехідний період у цілому (від 12–13 до 22–25 років) з історичним періодом романтизму, «бурі та натиску» [13, 336]. А.Гезелл юнацький вік співвідносить з періодом від 11 до 21 року. Важливі теоретико-методологічні основи комплексного дослідження юності, як і інших етапів життєвого шляху, пов'язані з ім'ям Л.Виготського. Становлення людини як індивіда та особистості передбачає діалектичну взаємодію натурального та соціального рядів розвитку. Натуральний ряд представляють процеси фізичного дозрівання, соціальний — процеси соціалізації [13, 337]. У психологічних періодизаціях О.Леонтьєва, Д.Ельконіна акцент робиться на зміну провідного типу діяльності, яка у юнацькому віці стає навчально-професійною. Л.Божович пов'язує юність з визначенням свого місця у житті та внутрішньою позицією, формуванням світогляду, моральною свідомістю, самосвідомістю. У соціології юнацький вік пов'язують зі змінами суспільного становища та соціальної діяльності особистості, причому акцент робиться на властивостях юнацтва як соціально-демографічної групи.

До 21 року життя людини відбувається завершення формування основних векторів розвитку вищих емоцій: естетичних, етичних, інтелектуальних, а також самосвідомості. Д.Бромлей, описуючи динаміку соціальних характеристик, відзначає в цьому віці появу власної сім'ї, відхід з батьківського будинку, народження першої дитини, освоєння професійних ролей, встановлення кола знайомих, пов'язаних з роботою [14, 286]. У період ранньої дорослості (у віці від 20 до 40 років) більшість людей одержує задоволення від зростання енергії, сили і витривалості, порівняно з людьми інших вікових груп. Це є нормативним, визначеним для цього віку очікуванням [6, 566].

Л.Коул та Дж.Холл перерахували проблеми, які має вирішити юність, перш ніж потрапить до «раю дорослого буття». Ідеться про такі дев'ять пунктів:

- 1) загальну емоційну зрілість;
- 2) пробудження інтерсексуального інтересу;
- 3) загальну соціальну зрілість;
- 4) емансипацію від батьківської хати;
- 5) інтелектуальну зрілість;
- 6) вибір професії;
- 7) навички поводження з вільним часом;
- 8) побудову психології життя, заснованої на поведінці, що базується на сумлінні та свідомості обов'язку;

9) ідентифікацію «Я» (перцепцію «Я»). Досягнення дорослого буття і є кінцевою метою юності [13, 339].

Юність характеризується також розширенням кола особистісно значимих відносин, які завжди емоційно забарвлені (моральні почуття, емпатія, потреба у дружбі та любові, політичні, релігійні почуття). Центральне психологічне новоутворення юнацького віку — встановлення стійкої самосвідомості та стабільного образу «Я». Це пов'язано з посиленням особистісного контролю, самоуправлінням, новою стадією розвитку інтелекту [13, 342]. Юнацьке «Я» ще не стабільне, дифузне, підвладне різним впливам. Бажання часто сприймається як дійсне, вигадане — часто як реальне. Психологічне становлення «Я» переживається як нечіткий неспокій, відчуття внутрішньої порожнечі, невизначеного очікування. Звідси — сильне зростання потреби у спілкуванні з одночасним підвищенням вибірковості спілкування, тому що не кожному юнаку можна довірити свій внутрішній світ. Водночас часто проявляється потреба у самотності, бажанні побути наодинці з самим собою. Юнацькому вікові властиве перебільшення особистісної унікальності, але з віком виявляють усе більше відмінностей між собою та «типовим» однолітком. Звідси — напружена потреба у психологічній інтимності, яка допомагає не лише зрозуміти внутрішній світ іншого, а й створити себе самого [13, 343–344].

Потребуючи сильних емоційних прив'язаностей, молоді люди зазвичай не помічають реальних властивостей партнера. Юнацька потреба у саморозкритті часто перевищує інтерес до розкриття внутрішнього світу іншого, змушуючи не стільки вибирати друга, скільки вигадувати його [12, 339]. У процесі безпосереднього спілкування між студентами складаються різноманітні види взаємовідносин: симпатії, антипатії, поваги, байдужості, взаємної відповідальності, товариської взаємодопомоги, взаємної вимогливості. Студентству властива висока інтенсивність спілкування, порівняно з іншими соціальними групами [11, 125]. На широкому матеріалі досліджень молодіжних колективів, проведеному у природних умовах, було зроблено висновок про існування чітко вираженої пульсації емоційного життя колективу. Це явище назвали маятниковим ефектом. Сутність маятникового ефекту полягає в перемінному чергуванні у колективі настроїв різної тональності: приємних, життєрадісних, неприємних, бадьорих, тривожних. Така періодичність зміни колективних станів (підйом — спад — підйом) упродовж тривалого часу створює певний емоційний ритм життєдіяльності колективу [9, 69–70].

Питання дружби, товаришування, спільності є питаннями всіх людей, усього людства. Ми не можемо уявити собі людину, вирвану з усіх людських взаємозв'язків [1, 32]. Якщо говорити про місце довіри у житті юнаків, то слід згадати дослідження О.О. Шатіхіної, яка зазначає, що дівчатам довіряють більше, ніж хлопцям. Довіра є важливим чинником у нашому повсякденному житті.

Ми щодня спілкуємося з іншими людьми, але щоб досягти гармонії у спілкуванні, спокої, нам необхідно довіряти і собі, і іншим. Довіра допомагає людині активно взаємодіяти з новими людьми, з незнайомими або малознайомими об'єктами [17, 135]. З'ясували, що найбільшої інтенсивності дружба досягає саме у період юності, оскільки зростає потреба в емоційній прив'язаності. Довіра у міжособистісних відносинах існує у формі внутрішнього стану суб'єкта стосовно людей взагалі (довірливість) та до певного кола облич і проявляється у спілкуванні й діяльності. Особливості її прояву ґрунтуються на минулому досвіді кожної окремої особистості, а також залежать від норм та цінностей, що склалися у цієї спільноти людей. Довіра стосовно конкретних людей виникає у тому випадку, якщо суб'єкт упевнений чи хоча б припускає, що інша людина може розділяти її цінності [8, 35]. В. Вічев також вважав, що унаслідок тривалої взаємодії й на основі єдиних інтересів і цілей виникає соціально-психологічна спільність, яка характеризується стійким духовним зв'язком між тими, хто спілкується, взаєморозумінням, згуртованістю та довірою. А довірливість є специфічною формою емоційно-ціннісного ставлення суб'єкта до іншого як до самого себе, який у своїх оцінках виділяє те, що хотів би отримати суб'єкт довіри [8, 36].

Підлітки та юнаки передусім звертають увагу на фізичні дані та експресивні характеристики. Жінки, порівняно з чоловіками, точніше ідентифікують емоційні стани та міжособистісні відносини, переваги та недоліки особистості, емоційно більш схильні до проникнення у внутрішній світ співрозмовника [4, 161]. Погоджуємося з думкою Дж.Келлі, який вважав, що для гармонійної соціальної взаємодії необхідно, щоб одна людина психологічно поставила себе на місце іншої, щоб краще розуміти та прогнозувати її теперішню й майбутню поведінку [15, 451]. У дитячому віці дружба виявляється в довірі, розкритті якогось особистого секрету, а у дівчаток — ще і в поглядах та дотиках. У дорослому віці ця інтимність припускає саморозкриття, надання партнеру особистої інформації про себе [2, 299]. Дружба дівчаток характеризується більшою інтимністю і вибірковістю, ніж дружба хлопчиків, спілкування у парах дівчаток має інший характер, ніж у парах хлопчиків [3, 111]. Психологічна цінність юнацької дружби полягає в тому, що вона є одночасно школою саморозкриття та школою розуміння іншої людини [5, 114]. Необхідною передумовою дружби для жінок є схожість поглядів і цінностей, а для чоловіків — схожість інтересів та діяльності, якій надається перевага. У цілому, обидві статі здатні до встановлення інтимних дружніх взаємин, але ступінь інтимності у дорослих жінок більший. Коли чоловіки спілкуються з жінками, вони також схильні більше розкриватися, їхні взаємини стають більш теплими і близькими, і врешті-решт, приносять більше задоволення, ніж стосунки з чоловіками. Якщо у взаєминах з іншими чоловіками вони ігнорують емоційний аспект, то у стосунках з жінками підкреслюють його. Можливо, вони роблять це з «інструментальною метою», тобто для того,

щоб прискорити розвиток цих відносин, оскільки більш емоційно розкриваються з привабливими жінками. Але це вже належить до теми сексуальних стосунків [2, 300]. Встановлено також, що людині подобаються ті, з ким їй добре [16].

П.Секарт і С.Бекмен дійшли висновку про те, що подібність і відповідність (у цьому випадку контраст) можуть виявлятися одночасно у парах друзів [10, 133]. І.Кон, узагальнюючи соціологічні дослідження, стверджує, що для утворення дружніх стосунків у парах дуже вагоме значення мають сумісна діяльність та належність до одного й того ж колективу [10, 134]. Вікові та статеві розбіжності пов'язані з першими двома факторами і фактично є іншою важливою координатою, яка визначає характер міжособистісної привабливості [10, 135].

Т.Ньюком, розселивши в одному невеликому гуртожитку 17 незнайомих один одному раніше студентів, виявив, що в перші тижні сумісного життя їхні взаємостосунки залежали передусім від того, в одній або в різних кімнатах, на одному або на різних поверхах вони жили, тобто просторова близькість виявилася позитивно пов'язаною з атракцією [3, 63–64]. Просторова близькість з іншою людиною полегшує отримання інформації про неї, тобто формування її достатньо диференційованого образу, підвищує вірогідність взаємодії з нею. Частота ж взаємодії підвищує вірогідність виникнення атракції. Ще в 1950 р. Дж.Хоманс зазначав, що «якщо частота взаємодії між двома людьми зростає, то зростає і ступінь їхньої симпатії один до одного, і навпаки» [3, 65]. Експериментальні дані переконують у тому, що достатньо часте пред'явлення об'єкта, знаходження його в полі зору формує позитивну установку на нього. Важливим є й те, що соціальні норми поведінки в більшості випадків диктують більш доброзичливу і кооперативну поведінку стосовно сусідів, товаришів по навчанню, колег по роботі тощо, ніж по відношенню до незнайомих [3, 66]. Тобто, в цілому, ми можемо говорити про те, що студентству властиві не лише висока інтенсивність спілкування, а й напружена потреба у психологічній інтимності.

Висновки

Отже, проаналізувавши основні вікові періодизації та психологічні особливості періоду юність, стверджуємо, що для нашого дослідження значимими є такі вікові особливості юнаків: самосвідомість, особливості самовідношення, оскільки юнацьке «Я» ще не стабільне, загальна емоційна зрілість та пов'язана з цим потреба у психологічній інтимності й саморозкритті. У цей період молода людина вибирає професію, оволодіває нею, а також переживає процес формування світогляду, ідеалів, переконань. З'ясували, що найбільшої інтенсивності дружба досягає саме в юності, оскільки зростає потреба в емоційній прив'язаності. Саме поняттю «довіра» було приділено найбільше уваги у нашому теоретичному аналізі, оскільки вона не лише дає змогу студентові активно

взаємодія з новими людьми і з незнайомими або малознайомими об'єктами, а й сприяє соціально-психологічній адаптації молодій людині в академічній групі та знаходженню власного стилю поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адлер А. Очерки по индивидуальной психологии / А.Адлер; пер. с нем. — М., Когито – Центр, 2002. — 220 с.
2. Бендас Т.В. Гендерная психология: учеб. пособие / Т.В.Бендас. — СПб.: Питер, 2006. — 431 с.
3. Гозман Л.Я. Психология эмоциональных отношений / Л.Я.Гозман. — М.: МГУ, 1987. — 176 с.
4. Журавлев А.Л. Социальная психология: учеб. пособие / А.Л.Журавлев. — М.: ПЕРСЭ, 2002. — 351 с.
5. Кон И.С. Психология юношеского возраста: проблемы формирования личности: учеб. пособие для студ. пед. ин-тов / И.С.Кон. — М.: Просвещение, 1979. — 175 с.
6. Крайг Г. Психология развития / Г.Крайг, Д.Бокум. — СПб.: Питер, 2005. — 940 с.
7. Кулагина И.Ю. Возрастная психология. Полный жизненный цикл развития человека: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / И.Ю.Кулагина, В.Н.Колюцкий. — М.: ТЦ Сфера, 2004. — 464 с.
8. Лабунская В.А. Эмоциональные и познавательные характеристики общения / В.А.Лабунская. — Ростов-н/Д.: Изд-во Ростовского ун-та, 1990. — 176 с.
9. Лутошкин А.Н. Эмоциональные потенциалы коллектива / А.Н.Лутошкин. — М.: Педагогика, 1988. — 128 с.
10. Обозов Н.Н. Психология межличностных отношений / Н.Н.Обозов. — К.: Лыбидь, 1990. — 192 с.
11. Пелевина Т.В. Социально-психологические особенности общения студентов. Социально-психологические характеристики форм общения и развития контактов между людьми / Т.В.Пелевина. — Л.: Знак, 1970. — 125 с.
12. Реана А.А. Психологический атлас человека / А.А.Реана. — СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2006. — 651 с.
13. Сапогова Е.Е. Психология развития человека: учеб. пособие / Е.Е.Сапогова. — М.: Аспект Пресс, 2005. — 460 с.
14. Фельдштейн Д.И. Хрестоматия по возрастной психологии: учеб. пособие для студентов / под ред. Д.И.Фельдштейна. — М.: Ин-т практической психологии, 1996. — 304 с.
15. Хьелл Л. Теория личности / Л.Хьелл, Д.Зигнер. — СПб.: Питер, 2007. — 607 с.

16. Чалдини Р. Социальная психология. Пойми себя, чтобы понять других / Р.Чалдини, Д.Кенрис, С.Нейберг. — СПб.: Прайм – ЕВРОЗНАК, 2002. — 336 с.

17. Шатихина А.А. Социально-психологические аспекты доверия к себе / А.А.Шатихина // Материалы международной науч. конф. Ломоносов – 2004. Россия и социальные изменения в современном мире: сборник статей студентов: в 3-х т. — 2004. — Т. 1. — С. 131–136.

Статья посвящена теоретическому анализу границ юности в возрастных периодизациях. Проанализирована связь между возрастными особенностями студентов и формированием ими доверительных отношений с окружающими в процессе обучения и отдыха.

Ключевые слова: юность, студент, доверительные отношения, доверие.

This article is devoted to theoretical analysis of adolescent's borders in the age periods. The connection between age features of students and formation of confidential relations by them with associates during the study and rest is analyzed.

Key words: youth, student, trusting relationships, trust.